

riguroasă a acestora. Chișinăul editorial a fost „zguduit”, nu o singură dată, de litigii cu acest subiect, unul dintre cele mai răsunătoare fiind provocat, cu vreo opt ani în urmă, de către succesorii, cu drepturi de autor, ai celui care a scris „Moromeții”, „Delirul”, „Cel mai iubit dintre pământeni” etc. Cu totul recent, la Teatrul Național „Mihai Eminescu” din Chișinău, a fost suspendat un spectacol cu priză excepțională la public: „Zăpezile de altădată”, de Dumitru Solomon (1932-2003). Zece ani au jucat această piesă dramatică, cu sările Naționalului basarabean mereu pline, îndrăgiții actori, Artiștii Poporului Nine-la Caranfil și Nicolae Darie, și când acolo... „Sau ne plătiți conform uzanțelor, sau scoateți spectacolul din repertoriu” – așa a fost cerința moștenitorilor drepturilor de autor ale lui D. Solomon.

Desigur, *dura lex, sed lex* – oricât de greu acceptabilă, legea trebuie respectată. Însă, tocmai în acest domeniu – al valorificării și promovării unor creații artistice – ar fi necesară mai multă flexibilitate, credem noi. Excepțiile, se spune, nu fac decât să întărească regula și ar fi minunat dacă pentru necăjiții de basarabeni, măcar, s-ar face, dinspre deținătorii de drepturi de autor din Țară, anumite derogări, excepții, abateri. Am în vedere, în primul rând, dreptul de a edita / reedita scrieri de

Mihail Sadoveanu. Posibil că cineva se și căpătuiește pe seama publicării moștenirii literare sadoveniene, dar noi revendicăm numai dreptul de a ne îmbogăți spiritual, de a ne delecta sufletul citind cât mai mult din vasta, generoasă, impresionantă creație a lui M. Sadoveanu. Și dacă vor apărea noi cărți și la Chișinău, și-ar continua nestingherit *conu' Mihai* miraculoasa călătorie pe *drumuri basarabene*, inițiată cu aproape un secol în urmă. VI. P.

Referințe bibliografice

1. Călinescu, G. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. București, 1981, p. 723-728.
2. Cosmescu, Alexandru. *Întîlnire cu maestrul*. În: Alexandru Cosmescu. *Maiștri și învățăcei*. – Chișinău, 1979.
3. Manolescu, Nicolae. *Sadoveanu sau utopia cărții*. – București, 1976.
4. *Mihail Sadoveanu (1880-1961)*. În: *Literatura moldovenească* (colectiv de autori) : [manual pentru cl. a X-a a școlii medii de cultură generală]. – Chișinău: Lumina, 1969.
5. Paleologu, Alexandru. *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*. – Iași: Junimea, 2007.
6. Pohlă, Vlad. *Pe urmele Maestrului, la Fălticeni*. În: BiblioPolis. 2005, vol. 15, nr. 3, p. 36-39.
7. *Sadoveanu, Mihail*. În: *Dicționar-antologie de istorie și teorie literară* / Alcăt. Iurie Colesnic, Lora Bucătaru. – Chișinău: Museum, 2000.

CONSTANTIN STERE ȘI FAȚEȚELE LUI NECUNOSCUTE

Iurie COLESNIC

astronomy and gardening, and his compulsion tendency to cause duels.

Keywords: Constantin Stere, university professor, writer, astronomy, gardener, duel.

***

La 1 iunie 2015 am sărbătorit 150 de ani la nașterea marelui basarabean Constantin Stere (1 iunie 1865; Cîrîpcău, ținut

Abstract

The author of study, I. Colesnic, highlights some unknown facets of life and work of Constantin Stere (June 1, 1865; Cîrîpcău, district Soroca, Bessarabia, Russian Empire - June 26, 1936; Bucov Prahova County, Kingdom of Romania), writer, politician, journalist and lawyer. He elucidates moments of his activity as professor, writer's attempts, his passion for

tuł Soroca, gubernia Basarabia, Imperiul Rus – 26 iunie 1936; Bucov, județul Prahova, Regatul României), scriitor, om politic, publicist, jurist.

Și deși despre Constantin Stere, mai ales, în ultimii ani, s-a scris relativ mult, există câteva fațete acoperite de umbră...

Profesor universitar

La 13 martie 1901, Constantin Stere a fost numit profesor suplinitor la Catedra de drept constituțional și administrativ. În felul acesta a început activitatea lui didactică.

După 10 aprilie 1903, viața lui C. Stere a fost legată definitiv de cariera universitară. În această zi senatul Universității din Iași a recomandat numirea lui ca profesor titular, el urmând a preda *Dreptul constituțional și administrativ*. Savantul Ion Căpreanu în excepționalul studiu *Eseul unei restituiri. C. Stere* (Iași, 1988) consemnează

că erudiția i-a permis lui Constantin Stere să exceleze în 1904, când a ținut cursul de *Filozofie a dreptului* și când, în 1905, a prezentat un alt curs, de *Drept natural*.

Această zi mai este remarcabilă prin faptul că s-a manifestat deschis ostilitatea profesorului A.C. Cuza, ostilitate ce n-a scăzut în intensitate atâta timp, cât ultimul a fost în viață.

Carierea profesională a lui C. Stere, începută cu un prim succes prin recunoașterea superiorității lui asupra altui concurent serios, Paul Negulescu, a continuat prin ascendență până la ocuparea postului de rector al Universității din Iași.

În acest post el a fost ales la 26 februarie 1913, pentru un termen de trei ani. Și primul lucru pe care l-a făcut a fost acela de a solicita ajutorul ministrului instrucțiunii publice în vederea dotării laboratoarelor universității cu utilajul necesar și a unei mai bune organizări a bibliotecii. Fondul ei, care număra 400 000 de cărți, nu fusese sistematizat. De aflarea lui în postul de rector au beneficiat, în primul rând, studenții basarabeni, pe care el nu se sfa să-i ocrotească ca un părinte.

După 1919 lucrurile au luat o cu totul altă întorsătură. Înviniuit de „trădare”, el este suspendat din învățământ, timp de 16 ani, și, la 1 februarie 1936, a fost pensionat.

Scriitorul Demostene Botez, fost student al lui Constantin Stere, mărturisea în numărul omagial din *Viața românească* (1937, nr. 1-3):

„...Stere ținea cursurile într-un amfiteatru mic. Jos era o masă lungă și un scaun. Între masă și șirurile de pupitre era un spațiu destul de larg pentru trecere.

Când a intrat întâi Stere, am avut toți o mare bucurie, ne simțeam crescuți în ochii noștri, importanți... Și ne-am uitat furioși unul la altul.

Stere n-a stat niciodată la masa cea lungă de jos, nici pe scaun.

Ion Botez, Constantin Stere și Garabet Ibrăileanu

Profesorul Stere se plimba, de la ușă până la geam, în fața pupitrelor.

Călca apăsător, cu capul în jos, cu un aer de aspră concentrare. Rar se uita în bănci. Noi, parcă asistăm, nevăzuți, la elaborarea unei constituții și la fixarea unor reguli care trebuiau să fie, de-atunci înaintate, nu numai reguli pentru călăuzirea unui stat, dar și pentru așezarea pentru totdeauna, în noi, în mintea și în sufletul nostru, a unor puncte morale, după care să ne ducem toată judecata rostului nostru între oameni.

Respectul de lege, credința că ordinea legală este singura garanție de dezvoltare a unui stat ca și a indivizilor în stat, mi-au rămas de-atunci, ca niște adevăruri organice cărora mă supun ca unei reguli acceptate cu încredere și în deplină libertate.

Am fost, seriile acelea de studenți, o generație fericită. Ni s-a dat credința în câteva adevăruri, de care nu ne îndoiam. Și asta e o mare ușurare. Știi totdeauna unde mergi. Ai semne de drum. Te călăuzești după ele, ca cei rătăciți iarna, noaptea, pe zăpezi mari, după stâlpii de telegraf.

Acele adevăruri au rămas și acum; și aceeași credință. Am și azi atâta siguranță în ele, și astăzi pentru ele aș suferi ca Galileu, fără să abjur.

De-atunci s-au săpat, ca-n piatră, în structura mea socială, ideea de legalitate, ideea de libertate, ideea de justiție socială. De-atunci. Le-a săpat cuvântul lui Stere, al profesorului de drept constituțional C. Stere – cuvântul acela dur, smuls din pieptul lui ca dintr-un bloc de stâncă, și credința lui fermă și aprigă.”

Președintele Societății „Ginta Latină” doctorul Vlad Bejan, basarabean și el, în 1993, vine cu propunerea către senatul Universității din Iași de a reconsidera „cazul Stere” în spiritul adevărului, acordându-i toate meritele de care a fost privat.

Poet

Este greu să-ți imaginezi un doctrinar al partidelor politice, un rector, un deputat în ipostază de poet.

Deși n-a avut veleități poetice, totuși, Constantin Stere a scris mai multe poezii și debutul lui a avut loc pe când era elev. „Prins de o violentă nostalgie după Năpădenii săi”, el nu-și mai putea găsi astâmpăr. Și în noaptea aceea își așternu pe hârtie prima lui poezie:

„Toamna la Năpădeni

Ca de-o rețea de sânge,
De frunze înroșite

S-acopăr coastele de deal.

În vale Nistrul plânge,
Și undele-i cernite
Bat jalnic stâncile de mal.

Triunghiuri călătoare,
Tovarăși buni ai verii,
Străbat văzduhul și, grăbite,

În dorul lor de soare,
Tăind azurul serii,
Se șterg din zările umbrite...

În setea-i de lumină
Câmpia îngălbenită
Se stinge în depărtări...

Veni-va oare, iar senină,
Și ziua înflorită,
Fugară în alte țări?"

Este un fragment din romanul *În preajma revoluției* (Chișinău, 1990, vol. 1-2, p. 248). Și autorul afirmă că poezia a fost tipărită în limba rusă, în gazeta *Foișorul* din Odesa, fiind semnată cu numele adoptiv „I.R. Pimperlic”. E o afirmație făcută în roman, dar aceasta nu exclude varianta că poezia chiar a fost publicată la Odesa, sub un pseudonim, căci gimnaziștii nu aveau dreptul la semnătură.

Dar era interesat de limba și literatura română și, precum altă cale nu exista, „a reușit, în sfârșit, să pună mâna, prin contrabandă pe o bună gramatică românească și între altele pe un volum de *Doine și lăcrămioare* de Vasile Alecsandri – prima carte românească tipărită ce-i căzuse în mână” (Constantin Stere, op. cit, p. 286).

În ziua de 16 decembrie 1892, în ajunul Crăciunului, în localitatea Sinești, în apropiere de Ungheni, C. Stere scrie o poezie:

„Într-o închisoare

Mâhnit, întristat și cu inima frântă
La fereastra îngredită cu fer
Șezând plin de gânduri lugubre el cântă

Spre sudul uitându-se cer:

«Morminte strămoșilor mei, pe părinți
I-am lăsat eu în patria mea;
O gingașă fată, regina dorinții
A milei, rămase calea.

Scânteie (s)ei ochii ca azur din cer(c)
Diamanții pe pieptul ei ard
Și-n curte de aur pe dânsa o fere
De pietre prețioase un gard.

Și numele ei fără șiretenie
Bucuros voi spune curând
Se cheamă ea: draga mea Românie!
O, țara mea, ție eu cânt.

Cu lacrimi, geamăt dureri fierbinte
Ca maicei iubite suspin
Aud eu României sfinte cuvinte
Ce rar pân' la mine ei vin...»”

Reluare din volumul:
Constantin Stere. Scrisori către Ibrăileanu.
Vol. II. București, 1971.

Accentele culturii poetice clasice sunt evidente, precum și tematica precum-pănitore a epocii, dar aceste momente nu exclud inspirația izvorâtă din sufletul unui om sensibil la frumos și îndrăgostit de poezie.

C. Stere și astronomia

Într-un interviu acordat lui Tudor Teodorescu-Braniște, intitulat *Romanul d-lui Stere: „În preajma revoluției – Smaragda Theodorovna”. Atmosfera, personajele, subiectul. Roman sau memorii?*, Constantin Stere mărturisește: „Am copilărit, cum știi, la țară. De totdeauna, pasiunea mea a fost cerul și pământul. Când stăteam la lași, îmi făcusem un mic observator astronomic. Aveam o lunetă foarte bună. În timpul războiului însă, mi s-au furat lentilele. A trebuit să renunț la astronomie și să mă mulțumesc cu grădinăria” (*Dimineața*, anul XXVIII, nr. 9285, 31 octombrie 1932, p. 3).

Pasiunea pentru astronomie a izvorât în sufletul lui C. Stere încă din copilărie, cel mai probabil din sentimentul singurătății, din dorința de a cunoaște alte civilizații extraterestre.

Și curiozitatea lui nu s-a mărginit doar cu contemplarea poetică și nostalgică a stelelor, ci s-a transformat într-un exercițiu de studiu aproape zilnic. Nu s-a mărginit la informațiile culese din cărți și cataloage de astronomie, ci a construit la casa din Sărărie, de la Iași, un turn pentru observatorul astronomic și l-a utilat cu un telescop și cu alte instrumente și accesorii necesare studiului științific.

Această dragoste secretă părea să se sfârșească în momentul când a luat decizia de a se stabili definitiv la București, când și-a făcut altă familie și s-a decis să doneze Universității din Iași tot utilajul astronomic, ceea ce a și făcut.

Dar dragostea pentru astronomie a răbufnit ca un vulcan ascuns în momentul când a purces la scrierea romanului. Când rând pe rând a trecut din nou, de la capăt întreg filmul vieții, când cerul înste-

lat al Basarabiei a început să fie comparat cu cerul Siberiei, unde stelele erau parcă mai aproape de pământ. La diferite pagini întâlnim scurte, dar sugestive subiecte din astronomie: „Când în sânul nebuloaselor se formează un sistem solar, cu mult înainte de precizarea definitivă a formelor și a orbitelor, structura lui e hotărâtă de forțele care l-au pus în mișcare și de condițiunile în care acestea se desfășoară” (Constantin Stere. *În preajma revoluției*. Chișinău, 1990, vol. 1-2, p. 180).

Grădinar

Pasiunea pentru grădină, livadă și parcul frumos era nu doar o preocupare ce-i amintea de copilăria petrecută la țară, ci și una ereditară. În Basarabia exista un cult al parcurilor bogate în exemplare rare de copaci și arbuști. Boierii de aici nu ezitau să cumpere și să sădească la moșiile lor exemplare din flora rară, exotică. Aceste lucruri fiind executate firesc și fiind un bun prilej pentru discuții și etalarea succeseilor. Se mergea departe de tot în această îndeletnicire îmbinată cu inspirația pasiunii, încât erau aduși special grădinari din străinătate și, astfel, concureau modelele de parc francez cu cel englez sau german.

Ziaristul și secretarul său literar L. Leoneanu, care a stenografiat o parte din creația publicistică și literară a lui C. Stere, ajuns la moșia din Bucov a rămas profund impresionat: „Di Stere e autorul și regizorul arborilor și al florilor din parc. Parcul e o minune de artă grădinărească. Sunt acolo atâtea specii de flori minunate, atâtea copăcei exotici – japonezi și siberieni – că am amețit auzindu-le numai numele latinesc cu care e botezat fiecare. Di Stere știe cum îi cheamă, știe la ce epocă trece unul și vine rândul celuiilalt la înflorire. De la începutul verii până toamna înaintată, parcul de la Bucov e o neîntrecută pâlpare de culori în perpetuă mișcare” (L. Leoneanu. *Câteva zile în intimitatea d-lui C. Stere. Note*

mai pe dos. Altminteri, ar fi fost aci o frumusețe!" (Tudor Teodorescu-Brașiște. *Di Const. Stere despre Vania Răutu. O după-amiază la Bucov. În: Dimineața*, anul XXVIII, nr. 9285, 31 octombrie 1932, p. 3).

Duelistul Constantin Stere

Conștient de faptul că se află mereu într-un mediu ostil, C. Stere înțelege că unica lui armă este onoarea. De aceea îl găsim, în mai multe rânduri, la marginea gestului disperat – chemarea la duel.

În octombrie 1894, îl provoacă la duel pe G.A. Scorțescu, directorul ziarului *Evenimentul*, iar în care a apărut informația că este „spion al poliției” (Victor Durnea. *Publicistica lui Constantin Stere*. Vol. I. Iași, 2010, p. 22). Duelul n-a avut loc, căci martorii, prozatorul Nicolae Gane și ziaristul Iorgu Morțun l-au declarat nul, din cauză că n-a fost respectată procedura.

La 8 iunie 1907, îl provoacă la duel pe profesorul A.C. Cuza, coleg la Facultatea de Drept din Iași, fiindcă acesta l-a acuzat că în alegeri a folosit un procedeu ilegal, „suveica”. A.C. Cuza a refuzat duelul (ibidem, p. 28).

La 19 octombrie 1912, ziarul *Evenimentul* publică un articol pe care C. Stere îl consideră ofensator și-l provoacă la duel pe D. Greceanu, directorul publicației. S-au tras două focuri, după care părțile s-au împăcat (ibidem, p. 30).

La 17 decembrie 1914, l-a provocat la duel pe deputatul Jean Miclescu, care a rostit cuvântul „mizerabil” în timpul discursului lui C. Stere. Martorii au stabilit că „nu e caz de duel” și au închis procesul (ibidem, p. 32).

Concluzie

Toate pasiunile deschise, dar și secrete ale lui Constantin Stere, și-au găsit reflecție în opera lui literară, în funcție de cât

și impresii cu prilejul apariției volumului „Preludii”. În: *Adevărul literar și artistic*, anul IX, nr. 512, 28 septembrie 1930).

Chiar dacă s-a dedat luptei revoluționare și rutinei politice în suflet, C. Stere a rămas boier de viță veche, îl trădează pasiunea pentru parcul său de la Bucov:

„– Vezi copacul acela? E adus de la Sahalin. Acolo s-a statornicit iarna de acum o lună și jumătate. Și iată, copacul, deși trăiește aici, sub cerul cald, s-a desfrunzit și el, în puterea obișnuinței strămoșilor lui. Uite, alături, o speță rară, *Pawlonia imperialis*. Sunt numai două exemplare în țară: unul la București, în grădina Manu, și altul la Timișoara.

Și d. Stere adaugă cu mândrie:

– Eu am aici trei...

[...]

– Vezi, apa curge de la apus la răsărit.

Din pricina aceasta, un mal e totdeauna expus la soare, iar celălalt stă totdeauna în umbră. Ca să remediez răul, am luat plante care n-au nevoie de prea multă lumină și altele care cer un soare bogat. Unele pentru un mal; cele din urmă, pentru malul celălalt. N-am avut timp însă să le plantez, fiindcă s-a schimbat ministerul, a venit guvernul Iorga și a trebuit să plec în Basarabia, pentru campania electorală. I-am lăsat grădinarului scris până în amănunte ce trebuie să facă. Ei bine, le-a plantat toc-

de mare era partea de implicare a autorului. Dar de la aceste fațete nebănuite ale scriitorului a avut de câștigat nu doar personalitatea lui, ci și opera în întregime.

Referințe bibliografice

1. Șeicar, Pamfil. *Un singuratec: C. Stere*. Madrid: Ed. Carpații, 1956.
2. Mușat, Virginia. *C. Stere scriitorul*. București: Cartea Românească, 1978.
3. Căpreanu, Ioan. *Eseul unei restituiri*. Iași, 1988.
4. Ornea, Z.. *Viața lui Constantin Stere*. Vol. 1-2. București, Cartea Românească, 1989-1991.
5. Cimpoi, Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău, 1997.
6. Colesnic, Iurie. *Basarabia necunoscută*. Vol. 5. Chișinău, 2004.

ACTUALITATEA MESAJULUI POETIC AL LUI ION VATAMANU

Vitalie RĂILEANU,
critic literar

Abstract

The author highlights the poetic works of Ion Vatamanu (1 May 1937, Costiceni, Hotin County – 9 August 1993, Chișinău) – poet, publicist, translator, chemist scholar, politician. Ion Vatamanu was an authentic painter of poetry. The poet is a veritable painter of the nuances in poetry, an artist of a great refinement of the thought and intellectuality, which is expressed often by cold blasts of memories. It's difficult to define this poet, he could be named Voltaire of Bessarabian modern poetry.

Beyond any doubt, we can say that in the beginning of the third millennium we miss a live poetry of poet Vatamanu, full of mystery, new horizons, discoveries.

Keywords: *Ion Vatamanu, the modern literary process in the Republic of Moldova.*

***

Ion Vatamanu face parte dintre poezii de sentiment și de finețe solară care însă nu oficiază în necunoștință de cauză, sub impulsul unei spontaneități întâmplătoare, într-un spațiu cultural rarefiat, precum a fost cel basarabean, sau în contextul câtorva repere distinse după ureche și după nevoi momentane. În creația lui Ion Vatamanu dimpotrivă, imboldul creator – solar –, cum l-am numit noi, se asociază cu o mare pasiune, definită *Opera poetica*, pen-

tru poezie în genere și pentru problemele ei, pentru experiențele lirice situate pe arii de cultură cât mai vaste.

Neobositul critic literar de la Huși, Theodor Codreanu, pe bună dreptate observa: „Sunt, cred, suficiente probe care pledează pentru existența unui poet inconfundabil, care și-a dobândit, prin efort și nețărmurita dragoste de pământ românesc, un loc al său în poezia Moldovei și implicit, în cea națională, a tuturor românilor” (*Literatura și arta*, 7 octombrie 1993, nr. 41, p. 4).

Poeții trăiesc mai ales în imaginație, într-o minunată a lor suprarealitate, pe care și-o regizează ei înșiși: „Ca să conving eu floarea, ca să domnesc cu spicul, / La chipul unui prunc să-ntunece nimicul”, confirmă Ion Vatamanu, în acest context, prin poemul *Privighetoarea cântă plumb*.

Ion Vatamanu este un veritabil pictor al nuanței în poezie, ca toți artiștii de mare rafinament, al nuanței de gând și de intelectualitate, firește, care se exprimă adesea și prin reci (*sic!*) explozii ale amintirilor: „Troienite-n mine gânduri, / Troienite văi, poiene, / Umbilă tata prin troiene, / Dă omătul la o parte, / Dă de apele-nghete, / Dă de ierbi, dă de basma, / Dă de rătăcirea mea... // E târziu și n-o să mai adorm. / Ceasornicul pe masă ticăie